

JYVIÄ ja
AKANOITA
Sadan vuoden satoa

Koonnut Jukka Ukkola
Ulkoasu ja kuvitus Vesa Lehtimäki

Helsingissä
Kustannusosakeyhtiö Otava

Koonnut Jukka Ukkola
Ulkoasu ja kuvitus © Vesa Lehtimäki 2023

Kirjan tekemistä ovat tukeneet
Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö,
Suomen tietokirjailijat ry., Otavan Kirjasäätiö sekä Grafia ry.

ISBN 978-951-1-48613-8

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

Motto

* Ellei olisi akanoita, eivät ihmiset voisi erottaa jyviä akanoista.

Olli Udessa Suomessa 4.11.1959, (SK 46/1959).

Sisällys

Motto	5
Lukijalle	9
Puunaamoja ja muita klassikoita	14
Kehdosta kouluun	16
Ihmisen ikävä toisen luo ja sieltä pois	20
Miehet, naiset ynnä muut	24
Kalmistojen kuulumisia	32
Myydään, ostetaan, halutaan ja tarvitaan	39
Äikänopen päättäneet päivät	42
Kyldyyri, kyldyyri, kyldyyri	47
Anatomian alkeita	52
Maanviljelys on onnen kauppaa	56
Kakkaskausi jatkuu	58
Ystäviä ja vihollisia	61
Tosiasioita ja muita vitsauksia	63
Aasista Völnämöröön	65
Julkimoita, onko noita?	68
Omituisten otusten kerho	69
Huippuja haussa	78
Toverit ja kaverit	81
Luu kurkkuun ja muuta ruokaa	87
Vauhtia ja vaarallisia tilanteita	90
Tulta päin	96
Viinan kirot	98
Punaneniä ja sinisilmiä	102
Tyttökultia ja muita tuhmeliineja	109
Urheilua ja murheilua	110
Usko tai älä	114
Omat lehmät ojissa	118

Lukijalle

Suomen Kuvalehden Jyvät ja akanat on ehkä vanhin suomalaisessa lehdistössä ilmestynvä tuote tai brändi – ellei oteta huomioon yleiskielisiä osastojen nimiä, kuten ”Pääkirjoitus”, ”Uutisia” tai ”Kotimaasta”.

Se on myös ollut *Suomen Kuvalehden* luetuin palsta niin kauan kuin lukijatutkimuksia on tehty.

”Palsta on yksi kielellä leikkimisen foorumi, jonka jyvät heijastavat taitavasta kielenkäytöstä nauttimisen iloa, akanat taas ovat vahingoniloa...” Näin määritteli dosentti Leena Kytömäki, joka teki akateemisen tutkielman lähes 4000:sta jyvistä ja akanasta 1980-luvulla.

Hän myös vastasi jatkuvasti toistuvaan ikuisuuskysymykseen: ”Mikä on jyvä ja mikä on akana?” Kytömaen mukaan jyvät ovat yleensä tietoista kielellistä leikitteilyä, jota tuottavat usein ammattilaiset, kuten pakinoitsijat, toimittajat, radio- ja tv-esiintyjät ja poliitikotkin.

✳ Paasikiven linjan kulkija on kuin raitiovaunu, joka näyttää suuntamerkkiä kadun mutkassa. Ikään kuin sillä olisi mahdollisuus kääntyä johonkin muuhunkin suuntaan.

Origo Helsingin Sanomissa 27.2.1960 (SK 11/1960)

Akanoita on hyvin monenlaisia: kielellisiä tai loogisia kömmähdyksiä, kirjoitusvirheitä, tahallisia tai tahattomia väärinymmärryksiä.

✳ Sairaalan rantamaisema on kaunis ja pelloilla määkii lehmiä vielä tänäänkin.

Savon Sanomat 26.9.1985 (SK 42/1985)

Ennen digiaikaa olivat yleisiä myös niin sanotut painovirheet, jotka tosiasiaassa olivat kirjoitus- tai taittovirheitä, kun sanat tai kokonaiset kuormaladontarivit saattoivat kiireessä mennä sekaisin.

✳ Taittamisvirhe. Lehtemme viime numerossa olleen kuolonilmoituksen yläpuolelle oli taittaja, tietysti epä-

huomiossa, laittanut otsikon ”Kadotettu”, vaikka siinä olisi pitänyt olla sana ”Kuollut”.

(SK 4/1958)

Nykyaikana sosiaalinen media tarjoaisi lähes ehtymättömän lähteen jyvillä ja erityisesti akanoille, mutta ainakaan toistaiseksi niitä ei juuri ole sieltä poimittu.

Akanoiden osuus palstan sisällössä on vuosien mitaan jonkin verran lisääntynyt – ehkä siksi, että vahingonilo on aidompaa kuin ihailu. Erityisesti silloin, kun *Suomen Kuvalehti* itse mokaa, lukijain riemulla ei ole rajoja: Jyviin ja akanoihin tulvii leikkeitä, joissa useissa muistutetaan, että ähäkutti. *SK* ei kuitenkaan julkaise eikä palkitse omia akanoitaan (paitsi joskus juhlahedissä ja tässä kirjassa) sillä verukkeella, että nehän on jo julkaistu.

✳️ Ensimmäiset olympialaiset. 50 vuotta Helsingin olympialaisista.

Suomen Kuvalehti 28/2022

✳️ Helsingin olympialaisista on kulunut sata vuotta.

TV maailma 28/2022

✳️ Hienoa, että olet valinnut Suomen Kuvalehden! Suomen Kuvalehti DIGissä saat lukea mm. kaikki Suomen Kuvalehdet näköislehtinä vuodesta 1953 yli sadan vuoden ajalta.

Otavamedian tilauslasku 17.1.2022

Nykyisellä, toimittaja Sakari Virkkusen keksimällä nimellä Jyvät ja akanat on ilmestynyt kevästä 1958 lähtien, mutta sen juuret ovat paljon kauempana. Ainakin brittiläinen pilalehti *Punch* julkaisi ja kommentoi lukijoiden lähettämiä hassunkurisia leikkeitä jo 1800-luvulla ja toinen brittilehti *New Statesman* maksoi niistä avustajilleen pieniä palkkioitakin. Yhdysvalloissa alan pioneereihin kuuluivat *The New Yorker* sekä kielinero ja toimittaja Henry Louis Mencken, jonka suosittu palsta Americana hänen julkaisemassaan aikakauskirjassa *American Mercury* herätti sekä ihastusta että vihastusta.

Suomen Kuvalehden ajanvietesivulla julkaistiin vuonna 1924 (SK 13 ja 14/1924) kilpailu, johon oli valittu satunnaisia leikkeitä – ei mitenkään jyvää eikä akanoina – kaikkiaan kymmenestä eri lehdestä, ja lukijain piti tietää tai arvata, mistä lehdistä ne olivat peräisin. Lehdet olivat *Uusi Suomi*, *Naisten Ääni*, *Helsingin Sanomat*, *Kylväjä*, *Yhteishyvä*, *Suomen Sosialidemokraatti*, *Kotimaa*, *Ylioppilaslehti*, *Suomen Urheilulehti* ja *Otavainen* – joista suurin osa ilmestyy vielä 2000-luvullakin.

Kilpailuun tulleista useista sadoista vastauksista vain 17 oli täysin oikein.

Ensimmäinen varsinaiseksi jyväksi tai akanaksi luokiteltava leike ”savolaisesta lehdestä” julkaistiin helmikuussa 1929 (SK 5/1929):

✳️ Kiitos. – Sydämellinen kiitos ystävilleni ja entisille oppilaille, jotka muistivat minua, vanhaa kuuroa ”tättiä” 2000 markan rahalahjalla radion ostamista varten.

Se jäi vielä muutamiksi kuukausiksi yksittäiseksi esijyväksi, ja vasta loppukesästä (SK 31/1929) leikepalsta alkoi vakiintua ja sai oman nimen, Painovirhepahoilainen.

Ensimmäisen palstan ainoa leike oli selvä akana:

✳️ Tullihuutokauppa. Lauantaina kuluva heinäkuun 27 p:nä klo 10 myydään julkisella huutokaupalla tullikamarin edustalla avonainen REO-auto sekä 2 soutuvenettä ja yksi moottoripyörä. Käteismaksu. Kotkan Tullikamarissa heinäkuun 17 p:nä 1929. on erittäin terveellistä maksan ja munuaisten toiminnalle.
Walter Wendell.

Saman tien palstanpitäjä Veli Giovanni (Hillari Johannes Viherjuuri) tarjoutui kokoamaan ja julkaisemaan lukijoiden lähettämiä painovirheitä, ja piirtäjänimimerkki Jussi Pyry (Poika Vesanto) alkoi kuvittaa niitä.

Parissa vuodessa uuden palstan asema *Suomen Kuvalehden* osana vakiintui, vaikka sitä ei julkaistu säännöllisesti, vaan muutaman viikon välein. Sen nimi laajeni käsittämään virheiden lisäksi oivalluksia:

Painovirheitä ja kielikukkasia, siis jo silloin melkein kuin Jyviä ja akanoita.

Leikkeet julkaistiin näköispainoksina, useimmiten ilman lähdemerkintää. Kun harmahtavasta painopaperista leikattu leike painettiin toiselle harmahtavalle paperille sen ajan painotekniikalla, tulos oli kovin sutuista, joskus lähes lukukelvotonta. Siksi kuvituksen merkitys korostui paitsi hauskuttajana, myös tekstien selventäjänä jopa niin, että palstan nimeksi vuonna 1932 otettiin Jussi Pyry valokuvaa.

Vuodesta 1937 alkaen palstaa julkaistiin nimellä Saksittua ja sotien jälkeen ilman erillistä palstanimeä Jukka H. Puntarin (Viljo Marttilan) toimittamalla Ajanviete-sivulla.

Nykyisen muotonsa ja nimensä Jyvät ja akanat sai toimittaja Sakari Virkkusen aikana (SK 9/1958). Hän kokosi vaimonsa Elsan avustamana palstaa yli 30 vuoden ajan, vuoteen 1988, ja julkaisi tuolloin myös kirjana jyvien ja akanoiden parhaita paloja (*Jyviä ja akanoita*, Otava 1988).

Virkkusen jälkeen ja edelleen (2023) palstaa on koonnut toimittaja Jukka Ukkola.

Vuosina 2010–2017 palstalla julkaistut vanhat *Jyivät* kokosi toimittaja Miia Konu.

Kukaan ei ole jaksanut laskea, kuinka monta jyvää ja akanaa *Suomen Kuvalehdessä* on julkaistu lähes sadan vuoden aikana, puhumattakaan siitä, kuinka paljon lukijat ovat lähettäneet leikkeitä tarjolle.

Ennen palstan ”virallistamista” ja pienten palkkioiden maksamista (vuodesta 1962) lukijat lähettelivät leikkeitä harvakseltaan, mutta siitä alkaen vähintään kolminkertaisesti niin paljon kuin niitä voidaan julkaista.

Sakari Virkkunen arvioi kolmen vuosikymmenen aikana (1958–1988) saaneensa noin 80 000 kirjettä, joissa oli yhteensä ehkä 250 000 leikettä.

Sama tahti on jatkunut myöhemminkin. Avustukset tulevat nykyisin lähes yksinomaan digitaalisesti, mutta niiden määrä on pysynyt vähintään yhtä suurena kuin paperipostin aikoinakin. Jos 35 viime vuoden määrät lasketaan Virkkusen mallin mukaan, avustuskirjeitä on tullut noin 93 000 ja niissä on ollut yhteensä lähes